

Владимир Поломац. *Српски као дипломатски језик у XV и XVI веку: филолошки приступ*. Крагујевац: ФИЛУМ, 2023. 279 с.

Книгата на Владимир Поломац *Српски као дипломатски језик у XV и XVI веку: филолошки приступ* представя единственото цялостно филологическо изследване върху сръбския език в употребата му в дипломатическата кореспонденция на Балканите през разглеждания период. Авторът разчита разглежданите документи и след това анализира графиката, правописа и езиковите особености на фонетично, морфологично, лексикално и синтактично ниво в тях.

Ключови думи: Владимир Поломац, история на сръбския език, историческа диалектология, административно-делови стил, дипломатическа кореспонденция

Српски као дипломатски језик у XV и XVI веку: филолошки приступ е втората книга на Владимир Поломац след излязлата през 2016 г. Језик повеља и писама Српске деспотовине, за която той беше удостоен с наградата „Павле и Милка Ивич“ за нај-добра езиковедска книга в Сърбия през същата година. Новата му книга, публикувана през 2023 г., се явява хабилитационен труд за заемане на академичната длъжност „професор“. Тя е резултат от дългогодишната работа на автора върху изследването на сръбския език през Средновековието, а интересът конкретно към тази тема е продиктуван от необходимостта да се осветли въпросът за отношението между правно-деловата писменост от времето на Сръбското деспотство и употребата на сръбския език в дипломатическата кореспонденция на Балканите през гореспоменатия период.

И тъй като кореспонденцията на турските султани с Дубровник през XV и XVI век вече беше разгледана в дисертационния труд на Тамара Лутовац Казановац *Језик писама турских султана Дубровнику* под ръководството тъкмо на Владимир Поломац, научниот интерес на автора се фокусира основно върху дипломатическиот обмен между Османската империя и Унгарија, осъществяван на сръбски език през същия период. В първата част на монографијата са разгледани писмата на султан Баязид II до унгарските крале Матияш Корвин и Владислав II, както и писмото на румелијскиот бейлербей Мехмед паша Соколович до унгарскиот военачалник Андраш Батори. Във втората част на книгата са представени малкото запазени писма от сръбската канцеларија на унгарските крале Матияш Корвин и Јан Заполски, както и писмата, които сръбскиот деспот Вук Ѓьргуревич испраќа от името на крал Матияш Корвин до султан Баязид II и до смедеревскиот санджакбей Али бей Михалоглу.

Макар този аспект от функционирањето на сръбскиот език през Средновековието да е известен на науката, досега тој е разглеждан основно од социолингвистична гледна точка, докато филологическиот и чисто езиковиот анализ изоставаат сериозно. Тъкмо върху тях фокусира вниманието си Владимир Поломац. За целта тој исклучително

последователно предава текста на всеки от разглежданите документи в оригинал със съпътстващи коментари по разчитането му и представя негова осъвременена версия (а в края на книгата предоставя и факсимилни копия). След това пристъпва към разглеждане на особеностите на графиката и правописа, както и на езиковите особености на фонетично, морфологично, лексикално и синтактично ниво. Езиковият аспект на изследването си авторът представя от гледна точка на историческата диалектология.

Многоезичието в османския двор е добре документирано, което се коментира в началото на първата част на книгата си, а сръбският език е използван като дипломатически в кореспонденцията между Високата порта и Дубровник, но също и Унгария и Русия, като количествено преобладават писмата от Унгария до Османската империя.

Както беше отбелязано, в първата част на монографията са представени двете писма на султан Баязид II до унгарските крале Матияш Корвин и Владислав II и писмото на румелийския бейлербей Мехмед паша Соколович до унгарския военачалник Андраш Батори. На графично и правописно ниво трите писма показват сходство с преобладаващата част от кореспонденцията на султан Баязид II до Дубровник, а именно – смесване на особености на рашката и ресавската правописна школа с преобладаващо влияние на първата. Единствено в последното писмо се наблюдава по-ниска степен на нормализация в комбинация с употреба на черти от босненско-хумската правописна школа.

Изследването на езиковите особености на трите писма на фонетично, морфологично, лексикално и синтактично ниво е базирано на схващането, че езикът на документите от сръбската канцелария при Високата порта притежава собствена текстуална, стилистична и прагматична норма и е „имплицитно стандартизиран“ (34 стр.), а към този стандарт авторът подхожда от перспективата на историческата диалектология, като отчита и остатъчното влияние на сръбска редакция на старобългарския език. Според автора по-ниската степен на стандартизация се дължи на различни социални и прагматични фактори, а езикът на първите две разглеждани писма се основава на т.нар. югоизточен диалект от XV век, което той потвърждава с факти от различни езикови равнища. На лексикално ниво тематиката на писмата предопределя преобладаващата лексика от сферата на държавното и военното устройство, докато на синтактично в първото писмо тя обуславя честата употреба на минало деятелно причастие, а във второто – на страдателни конструкции от причастен и рефлексивен тип. Отново върху югоизточния диалект (само че от XVI в.) се основава и третото писмо, което обаче се отличава с по-висока степен на ненормираност. В лексикално отношение то се доближава до първите две разглеждани, а в синтактично се отличава с отделни прояви на аналитизъм в деklinацията и морфосинтаксиса, иновации в падежната система, както и изолирани балканизми като удвояването на допълнението.

Втората част от монографията, както беше отбелязано, разглежда употребата на сръбския език като дипломатически в унгарския двор. В пет отделни раздела са анализирани писмото на унгарския крал Матияш Корвин до отец Александър Дубровчанин, петте писма на деспот Вук Гъргуревич до султан Баязид II, писмото на Андраш Батори до Али бей Михалоглу, писмото на крал Матияш Корвин до султан Баязид II и две писма на унгарския крал Ян Заполски до Мехмед бей Яхияпашич и до неговия заместник Ферхат. В правописно и графично отношение разглежданите текстове са значително по-нееднородни. Така например писаното с канцеларски бързопис писмо на Матияш Корвин до Александър Дубровчанин отразява смесването на източната и за-

падната традиция – на рашка, ресавска и босненско-хумска школа, докато писмото му до Баязид II сравнително последователно се придържа към рашкия правопис с някои отклонения в духа на говорната реалност. Писмата на Вук Гьргуревич пък се отличават с рядка употреба на най-важните характеристики на ресавския правопис (поради светския си характер, но и заради обществено-историческите условия), но показват сходства с писмата на османските султани Мехмед II и Баязид II до Дубровник. Писмото на Андраш Батори, от своя страна, се отличава сред дипломатическата кореспонденция на сръбски от Унгария по характерните черти на ресавската школа. И на края двете писма на Ян Заполски са белязани от смесването на рашки и ресавски правопис.

Във фонетично и морфологично отношение особеностите на текстовете препращат към различни диалектни области и свидетелстват за диалектното развитие в югоизточните сръбски територии. Така например двете писма на крал Матияш Корвин до отец Александър Дубровчанин и до султан Баязид II в по-голяма или по-малка степен сочат към граничната зона между босненските икавски и чакавските говори (не е ясно дали заради диалекта на писаря или това са характерни за стила особености на епохата), а в първото може да се предположи и опит за езикова адаптация към йекавския реципиент. Фонетичните и фонологичните характеристики в писмата на деспот Вук Гьргуревич до султан Баязид II и Али бей Михалоглу, както и писмото на Андраш Батори до Али бей Михалоглу пък отново потвърждават процесите на формиране на косовско-ресавските говори. Във всички текстове отчетливо преобладава сръбският народен език пред сръбската редакция на старобългарския, като в някои от тях се наблюдават и първите въобще регистрирани примери на изпускане на фонемата [x] (в писмото на Матияш Корвин до Баязид II), употребата на нови окончания в морфологичната система, както и възможни процеси на анализация (в писмата на Вук Гьргуревич и на Ян Заполски). В лексикално отношение разглежданите писма отразяват тематиката – чрез употребата на славянска, романска и унгарска лексика, предимно от сферата на държавното и военното устройство. В писмото на Матияш Корвин до Баязид II пък са регистрирани първите употреби на няколко лексеми, сред които напр. глагола *dodijati*.

В заключение трябва да се отбележи, че монографията *Српски као дипломатски језик у XV и XVI веку: филолошки приступ* на Владимир Поломац е много сериозен и задълбочен труд, който би събудил интереса на ориентирани към диахронните изследвания сърбохърватисти и балканисти, на медиевистите и дори историците. Той попълва една празнина в научните сведения за употребата на сръбския език през Средновековието, което откроява несъмнено приносния му характер. Детайлизираното и последователно изложение, както и изчерпателното представяне на разглежданите въпроси допринасят за представянето на проблематиката в пълнота.

Vladimir Polomac's book *Serbian as a diplomatic language in the 15th and 16th centuries: a philological approach* presents the only comprehensive philological study of the Serbian language in its use in diplomatic correspondence in the Balkans during the period under review. The author presents a close reading of the considered documents and then analyzes their graphics, orthography and linguistic features at the phonetic, morphological, lexical and syntactic level.

Senior Assist. Prof. Martin Stefanov, PhD

ORCID ID: 0009-0008-8247-2314

Web of Science Researcher ID: JRW-8170-2023

Faculty of Slavic studies

Sofia University "St. Kliment Ohridski"

Tzar Osвoboditel 15 blvd, 1504 Sofia

e-mail: martin_stefanov@slav.uni-sofia.bg